

चातुर्मास्येषु चतुर्षु मासेषु कर्तव्येषु वैश्वदेवरूपप्रयासाकाशमेधशुनासीरीयाख्यपर्वचतुष्टयेषु आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं च रुमिति प्रतिपत्तुर्ल्यवदग्निरास्त्रायते तथा श्वमेधे च यस्य इष्ट्या इष्टिसमीपेऽप्यजः प्रथमः पशुर्भवति तत्र यापशा विष्टिरुभयतो न्यतरो वाग्नेयी वाग्ना वैष्णवी वेति आश्वलायनायुक्ता तथा च दर्शपूर्णमासचातुर्मास्यपश्वमेधाः यत्पूर्वकाः सोमिर्बर्हस्पत्यः शंयुनमित्यर्थः ॥ ३ ॥ शंयुस्तंतिमाह शंयोरिति अप्रतिमा अति सुंदरी धर्मजा धर्मकन्या सत्यानाम दीप्तो दीप्तिमान् ॥ ४ ॥ तस्यानामाह प्रथमेनेति अध्वरेदर्शादौ प्रथमाज्यभागे देवतायोग्निः सभरद्वाज इत्यर्थः तस्य शंयोः ॥ ५ ॥ पौर्णमासेष्विति सुबोधतं हविः प्रथमाधारस्तस्य देवताभरतो नाम शंयोः पुत्रः पूर्णमासपदं सर्वतद्विकारपरं तेन दर्शोऽपि गृह्यते पौर्णमासेनेष्टिपशुसोमा उपदिष्टा इत्याश्वलायनवचनात् यद्यपि त्रौवाधारः प्राजापत्यस्तथापि सभरतसंज्ञ एव प्रजापतिरिति ज्ञेयं ॥ ६ ॥ भवंति शंयुत इत्यनुकुर्यने पतिर्ज्येष्ठः अत्र कन्यानां नामधेयानि संततिश्चानुक्तापि अत्रैवांगप्रत्यंगे देवतात्वेन ता बोध्याः विस्तरभयान्तु मुनिनानप्रदर्शिताः तस्य भरतस्योर्जसं

चातुर्मास्येषु यस्येष्ट्यामश्वमेधेऽग्रजः पशुः ॥ दीप्तो ज्वालैरनेकाभैरग्निरैकोऽथ वीर्यवान् ॥ ३ ॥ शंयोरप्रतिमाभार्यासत्यासत्यायधर्मजा ॥ अग्निस्तस्य सुतो दीप्तिमान् सः कन्याश्च सुव्रताः ॥ ४ ॥ प्रथमेनाज्यभागेन पूज्यते योग्निरध्वरे ॥ अग्निस्तस्य भरद्वाजः प्रथमः पुत्र उच्यते ॥ ५ ॥ पौर्णमासेषु सर्वेषु हविषा ज्यं सुबोधतं ॥ भरतो नाम तः सोमिर्द्वितीयः शंयुतः सुतः ॥ ६ ॥ तिस्रः कन्या भवंत्यन्यायासां सभरतः पतिः ॥ भरतस्तु सुतस्तस्य भरत्येका च पुत्रिका ॥ ७ ॥ भरतो भरतस्याग्नेः पावकस्तु प्रजापतेः ॥ महानत्यर्थमहितस्तथा भरतसत्तम ॥ ८ ॥ भरद्वाजस्य भार्या तु वीरारस्य पिण्डा ॥ प्रादुराज्येन तस्येज्या सोमस्येव द्विजाः शनैः ॥ ९ ॥ हविषा यो द्वितीयेन सोमेन सह युज्यते ॥ रथप्रभूरयाध्वानं कुंभरेताः स उच्यते ॥ १० ॥

ज्ञस्य पुत्रो भरतः ऊर्जः पुत्रं भरतं सप्रदानुमिति मंत्रवर्णात् ॥ ७ ॥ भरतः भरणं कुर्वतः तेन भरतशब्दस्य निर्वचनं दर्शितं भरतस्य प्रजापतेः पावकः सुतः स अत्यर्थमहितत्वात् महान् महितत्वं महाफलप्रदातृत्वं यत्र कर्मणि आययणादौ प्रथमोऽग्निर्नास्ति तत्रापि अयं महत्त्वात्कर्तव्य एवेत्यर्थः पावक इत्यग्निपर्यायमात्रं न गुणः अग्निसंज्ञोऽग्निरित्यर्थः तथा च येन यज्ञेनेर्त्सेत्कुयदिव तत्राग्नेयमष्टाकपालमिति आपस्तंबोक्तिः संगच्छते ईर्त्सेत्वर्धितुमिच्छेत् ॥ ८ ॥ शंयोः कनिष्ठपुत्रस्तंतिमुक्त्वा ज्येष्ठस्तंतिमाह भरद्वाजस्येति वीरानामतः वीरस्य बन्धेऽपि ब्रह्मदाशरीरकर्त्री मातेत्यर्थः भरद्वाजात् वीरायां वीरो जात इत्यर्थः तस्य आज्येन इज्यां प्राहुः शनैः उपांशु सोमस्येवेति तत्साहित्यमुच्यते तथाग्नीषोमावुपांशुयष्ट्यावजामित्वायेति श्रुतयोरग्नीषोमयोर्मध्यस्थोऽग्निः स इत्यर्थः ॥ ९ ॥ एते देवाह हविषेति द्वितीयेन आग्नेयानंतरेण अस्यैव नामांतराणिरथेत्यादीनि ॥ १० ॥